

חשון התשע"ז

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

מגמות במדרשי חז"ל על ברית בין הבתרים
לפרשת לך-לך (על פי שיעור של ד"ר ברכי אליצור)

6. אוצר הגאונים לבבלי סנהדרין קיא ע"ב, עמ' תקמו-תקמז ולבבלי חגיגה יד ע"א עמ' 60 :

"ואמר מר [רב שרירא]: הני מילי דנפקי מפסוקי ומקרי מדרש ואגדה אומדנא ניהו. ויש מהן שהוא כך... והרבה יש שאינו כן... וכן אגדות שאמרו תלמידי התלמידים כגון רבי תנחומא ורבי אושעיא וזולתם רובם אינו כן ולכך אין סומכין על דברי אגדה. והנכון מהם מה שמתחזק מן השכל ומן המקרא מדבריהם, ואין סוף ותכלה לאגדות. הווי יודעים כי דברי אגדה לאו כשמועה (=כהלכה) הם, אלא כל אחד דורש מה שעלה על לבו כגון 'אפשר' ויש לומר, לא דבר חתוך. לפיכך אין סומכין עליהם"

7. רמב"ם, הקדמה לפרק חלק:

"ונתאמת להם שדבריהם יש לו נגלה ונסתר; וכי הם, בכל מה שאומרים מן הדברים הנמנעים, דיברו בהם בדרך חידה ומשל, כי זה דרך החכמים הגדולים... ואיך יקשה עלינו לסבור פירוש על דבריהם ולהוציאם מפשטם כדי שיאות לשכל ויסכים על האמת ועם כתבי הקודש, והם בעצמם סוברים בפסוקי המקרא ומוציאים אותם מפשוטם ומשימים אותם משל?!"

8. י" היינימן, דרשות בציבור בתקופת התלמוד, עמ' 7:

"באמצעות הדרשה בציבור השתדלו החכמים להורות וללמד את הקהל... את יסודות האמונה היהודית. הדרשה שמשה להם הזדמנות להשיב על בעיות השעה, להגיב על דעותיהן של הכיתות והכופרים, ולהאיר באור חדש את דברי התורה ולחשוף את משמעותה בשביל ה'דורות הללו'"

9. מ"ד הר, "תפיסת ההיסטוריה אצל חז"ל" עמ' 138-139:

"חכמים לא היו מעוניינים כלל ועיקר בדמויות ההיסטוריות הריאליות שבמקרא, אלא בלקח שאישיות מפורסמת עשויה או עלולה ללמד את בני הדורות הבאים... מסתבר שההיסטוריוגרפיה לא עניינה אותם כלל. בשקידה על תיאור המאורעות והדמויות בדיוק כשם שהיו לא ראו כל תועלת שימושית"

1. בבלי נדרים לב ע"א:

"אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר: מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים? מפני שעשה אנגריא בת"ח, שנאמר: וירק את חניכיו ילידי ביתו (בראשית יד), ושמאל אמר: מפני שהפריז על מדותיו של הקדוש ברוך הוא, שנאמר: במה אדע כי אירשנה (בראשית טו); ורבי יוחנן אמר: שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה, שנאמר: תן לי הנפש והרכוש קח לך (בראשית יד)"

2. בראשית רבה נ"ד:

"ויצב אברהם את שבע כבשת וגו' אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה נתתה לו שבע כבשת חייך שאני משהא בשמחת בניך שבעה דורות"

3. במדבר רבה יד, ב:

"ומעליו איש טוב זה היה אברהם שהכיר מעצמו להקב"ה ולא היה אדם שלימד אותו היאך להכיר את המקום אלא הוא מעצמו וזהו אחד מד' בני אדם שמעצמם הכירו להקדוש ברוך הוא"

4. ספרי דברים לב:

"ואת הנפש אשר עשו בחרן - והלא אם מתכנסים כל באי העולם לבראות יתוש אחד ולהכניס בו נשמה אינם יכולים אלא מלמד שהיה אברהם אבינו מגיירם ומכניסם תחת כנפי השכינה"

5. בבלי סוטה י ע"א-ע"ב:

"ויקרא שם בשם ה' אל עולם - אמר ריש לקיש: אל תיקרי ויקרא אלא ויקריא, מלמד, שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקדוש ברוך הוא בפה כל עובר ושב, כיצד? לאחר שאכלו ושתו עמדו לברכו, אמר להם: וכי משלי אכלתם? משל אלהי עולם אכלתם, הודו ושבחו וברכו למי שאמר והיה העולם"

10. בבלי סנהדרין קג ע"א: "אמר רבי יוחנן: ישמעאל עשה תשובה בחיי אביו, שנאמר: ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו. אמר רבי יוחנן: כל האומר מנשה אין לו חלק לעולם הבא מרפה ידיהן של בעלי תשובה. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מאי דכתיב וישמע אליו ויחתר לו, ויעתר לו מיבעי ליה! - מלמד שעשה לו הקדוש ברוך הוא כמין מחתרת ברקיע, כדי לקבלו בתשובה, מפני מדת הדין"
11. בבלי סוטה לה ע"א-ע"ב: "וימת שם עם ארון הא-להים - אמר רבי יוחנן: עוזא בא לעולם הבא, שנאמר: עם ארון הא-להים, מה ארון לעולם קיים, אף עוזא בא לעוה"ב"
12. בבלי יבמות טז ע"ב; עז ע"א: "ואמר רבי יוחנן, זאת אומרת: מקבלין גרים מתרמוד!"
13. בבלי יבמות עט ע"א: "ותקח רצפה בת איה את השק ותטהו לה אל הצור מתחלת קציר עד נתך מים עליהם מן השמים ולא נתנה עוף השמים לנוח עליהם יומם וחית השדה לילה, והא כתיב: (דברים כ"א) לא תלין נבלתו על העץ! אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא, שהיו עוברים ושבים אומרים: מה טיבן של אלו? הללו בני מלכים הם, ומה עשו? פשטו ידיהם בגרים גרורים, אמרו: אין לך אומה שראויה להדבק בה כזו, ומה בני מלכים כך, בני הדיוטות על אחת כמה וכמה! ומה גרים גרורים כך, ישראל על אחת כמה וכמה! מיד נתוספו על ישראל מאה וחמשים אלף, שנאמר: (מלכים א' ה) ויהי לשלמה שבעים אלף נושא סבל ושמונים אלף חוצב בהר"
14. בבלי סנהדרין קח ע"א: "שהיה צדיק בדורותיו ולא בדורות אחרים"
15. בבלי נדרים לב ע"א: "שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה".
16. בבלי חגיגה כז ע"א: "אמר ריש לקיש: אין אור של גיהנם שולטת בפושעי ישראל, קל וחומר ממזבח הזהב; מה מזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב, כמה שנים אין האור שולטת בו, פושעי ישראל שמלאין מצות כרמון, דכתיב כפלח הרמון רקתך, אל תקרי רקתך אלא רקנין שבך - על אחת כמה וכמה"
17. ברכי אליצור: רבי יוחנן נאחז, בדרשתו על אברהם, בגלות הראשונה שנגזרה על העם. באמצעות גלות זו, מבטא רבי יוחנן את תפיסתו כי על הציבור מוטלת החובה להאבק בבקשת היריב התיאולוגי "תן לי הנפש", כדי למנוע פורענות של "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם".
18. בבלי בבא בתרא ח ע"א: "כהווא דמי כלילא דשדו אטבריא, אתו לקמיה דרבי ואמרו ליה: ליתבו רבנן בהדן, אמר להו: לא. אמרו ליה: ערוקינן, [אמר להם:] ערוקו" [תרגום: כאותו דמי העטרת, מיסים שהטיל המלך כדי לקנות לעצמו כתר, שהוטלו על תושבי העיר טבריה. הגיעו התושבים לפני רבי וביקשו שגם חכמים ישאו בעול התשלום. אמר להם: לא, חכמים לא ישאו בעול התשלום. אמרו לו: אנחנו נברח. אמר להם: ברחו]
19. בבלי בבא בתרא ז ע"ב: "רבי יהודה נשיאה רמא דשורא אדרבנן [ר' יהודה נשיאה רצה לשתף את החכמים בהוצאות הכרוכות בבניית החומה שתגן על טבריה], אמר ריש לקיש: רבנן לא צריכי נטירותא, דכתיב: אספרם מחול ירבון, ... וקל וחומר: ומה חול שמועט - מגין על הים, מעשיהם של צדיקים שהם מרובים - לא כל שכן שמגינים עליהם. כי אתא לקמיה דרבי יוחנן, אמר ליה, מאי טעמא לא תימא ליה מהא: אני חומה ושדי כמגדלות, אני חומה - זו תורה, ושדי כמגדלות - אלו תלמידי חכמים"
20. בראשית רבה עח, יב עמ' 931-932: "תרגום: כשעלה רבי שמעון בן לקיש לשאול בשלומו של הנשיא, אמר לו: התפלל עלי שכן מלכות [רומי] גוזלת וחומסת. אמר לו ריש לקיש: תפסיק ליטול מס מהעם, והמלכות תפסיק לדרוש את ממונך."
21. בבלי סנהדרין קא ע"ב: "אמר רבי יוחנן: מפני מה זכה ירבעם למלכות - מפני שהוכיח את שלמה. ומפני מה נענש - מפני שהוכיחו ברבים. שנאמר וזה הדבר אשר הרים יד במלך שלמה בנה את המלוא סגר את פרץ עיר דוד אביו. אמר לו: דוד אביך פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו ישראל לרגל, ואתה גדרת אותם כדי לעשות אנגריא לבת פרעה?"
22. בראשית רבה ל"ט, ה' עמ' 378 - 379: "ויקח אברהם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם וגו' [ואת הנפש אשר עשו] רבי לעזר בשם ר' יוסי בן זימרא אם מתכנסים הם כל האומות ליבראות יתוש אחד אין יכולין לזרוק בו נשמה ואת אמרת ואת הנפש אשר עשו, אלא אילו הגרים, ויאמר שגירו, למה שעשו, אלא ללמדך שכל מי שמקרב את הגוי כילו בראו"
23. בבלי סוכה מט ע"ב: "אמר רבי אלעזר: גדול העושה צדקה יותר מכל הקרבנות... ואמר רבי אלעזר: גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה, ... ואמר רבי אלעזר: אין צדקה משתלמת אלא לפי חסד שבה... ואמר רבי אלעזר: כל העושה צדקה ומשפט - כאילו מילא כל העולם כולו חסד..."

אמרי ליה: דחי טפי או דחיינא? אמר לי: דחית. אמרי לקמיה: אם כן, לא בעינא. אמר לי: בהאי אגרא דאמרת לא בעינא - יהיבנא לך לעלמא דאתי תליסרי נהרוותא דמשחא אפרסמון דכין, כפרת ודיגלת, דמענגת בהו [אמר לי: בשכר זה שאמרת אין אני רוצה נותן אני לך לעולם הבא שלשה עשר נהרות שמן אפרסמון טהור גדולים כפרת וכחידקל שתענג בהם]. אמרי לקמיה: האי, ותו לא? [אמרת ליפניו: רק זה ולא עוד] - אמר לי: ולחברך מאי יהיבנא? - אמרי ליה: ואנא מגברא דלית ליה בעינא? [אמרת לי: ואני מאדם שאין לו אני מבקש הלא אתה יכול לעשות הכל] מחיין באסקוטלא אפותאי, ואמר לי: אלעזר ברי, גירי בך, גירי! [היכה אותי באצבע על מצחי ואמר לי בחיבה אלעזר בני חיצי אני יורה בך וממגע אצבע זה יצא הזוהר ממצחו]

24. בבלי כתובות קיא ע"ב:
 "אמר ר' אלעזר: ... כל המשיא בתו לתלמיד חכם, והעושה פרקמטיא לתלמידי חכמים, והמהנה תלמידי חכמים מנכסיו, מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה"
 25. בבלי יבמות סג ע"א:
 "ואמר רבי אלעזר: כל אדם שאין לו קרקע אינו אדם, שנאמר: השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם"
 26. בבלי ברכות ו' ע"ב:
 "רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו: כיון שנצטרך אדם לבריות - פניו משתנות ככרום, שנאמר: כרם זלת לבני אדם"
 27. בראשית רבה נח, י"ח עמ' 629:
 "לאברהם למקנה לעיני בני חת. אמר רבי לעזר כמה דיות משתפכות כמה קולמוסין משתברין כדי לכתוב בני חת, עשרה פעמים כתוב בני חת כנגד עשרת הדיברות, ללמדך שכל מי שהוא מברר מקחו של צדיק כאילו קיים עשרת הדיברות"
 28. בבלי סוטה יב ע"א:
 "ויותר יעקב לבדו - אמר רבי אלעזר: שנשתייר על פניו קטנים, מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם וכל כך למה - לפי שאין פושטין ידיהן בגזל"
 29. בבלי חולין צא ע"א:
 "ותקח לו תבת גומא - מאי שנא גומא? אמר רבי אלעזר: מיכן לצדיקים שממונם חביב עליהן יותר מגופן, וכל כך למה? לפי שאין פושטין ידיהן בגזל"
 30. בבלי פסחים קיט ע"א:
 "עשר שמור לבעליו לרעתו, אמר רבי שמעון בן לקיש: זו עשרו של קרח, (שנאמר) ואת כל היקום אשר ברגליהם, אמר רבי אלעזר: זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו [רש"י: שמעמידו על רגליו - שמשמח לבו]"
 31. בבלי תענית כה ע"א:
 "רבי אלעזר בן פדת דחיקא ליה מילתא טובא [היתה דחוקה פרנסתו הרבה]. עבד מלתא ולא הוה ליה מידי למטעם [הקיז דם ולא היה לו דבר לטעום], שקל ברא דתומא ושדייה בפומיה, חלש לביה ונים [לקח שן אחת של שום ונחלש ליבו והתעלף]. אזול רבנן לשיולי ביה, חזיוהו דקא בכי וחייד, ונפק צוציתא דנורא מאפותיה [ראו אותו שהוא בוכה וצוחק ויוצאת קרן אור ממצחו]. כי אתער אמרו ליה: מאי טעמא קבכית וחייכת? - אמר להו: דהוה יתיב עמי הקדוש ברוך הוא, ואמרי ליה: עד מתי אצטער בהאי עלמא? [ואמרת לי לו עד מתי אצטער בעולם הזה] ואמר לי: אלעזר בני, ניחא לך דאפכיה לעלמא מרישא? אפשר דמתילדת בשעתא דמזוני [האם נח לך שאהפוך את העולם מראשיתו, אפשר שאז תוולד בשעה של מזונות]. אמרי לקמיה: כולי האי, ואפשר? [אמרת ליפניו כל כך ישתנה העולם ועדיין רק אפשר ולא ודאי]